

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal 186
Glavni in odgovorni urednik
VOJMRIR TEDOLDI
Tisk. Marion - Videm

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEJSKI POKRAJINI

Leto XV - Štev. 12 (305)

Udine, 1. julija 1964

Izhaja vsakih 15 dni

N A R O Č N I N A :
Za Italijo: polletna 400 lir -
letna 700 lir - Za inozemstvo:
polletna 700 lir - letna 1200 lir
Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 30 lir

Borba s tremi dobami

[Ob deseti obletnici smrti Ivana Trinka]

Bolj ko se človek zaglablja v dolgo življenje Ivana Trinka, tem jasneje se odraža njegov lik v borbi s tremi zelo različnimi dobami. Vsaka izmed njih ima v zgodovini današnje Italije svoj pomen in vsaka je silila Ivana Trinka, da si je o ten različnih vladavin ustvarjal svojo sodbo, zlasti glede stališča, ki so ga vladavine zavzele v prevažnih vprašanjih njegove ožje domovine, Beneške ali Furlanske Slovenije.

Prva je doba liberalne Italije od njenega zedinjenja do fašizma (1866-1922). Beneški Slovenci so ob zedinjenju glasovali za Italijo, ki je obetala svobodo in razumevanje slovenskih potreb. Toda italijanska liberalnost se ob urejanju nove uprave in šolstva ni mogla povzpeti do misli, da so Slovenci v Italiji vendar nekaj drugega kakor Italijani, in je po tedanjih imperialističnih nazorih, da država vse sama po svoje odloča, «osrečila» tudi Slovence s čisto italijanskimi šolami; podobno je Avstrija svoje Slovence «osrečevala» z nemškimi šolstvom. Zato je moral mladi Trinko prav tako v domači Jelini kakor nato v Čedadu na italijansko pot učerosti; to se je še stopnjevalo v srednji šoli videmskega škofijskega zavoda. Slovensko besedo je tista leta slišal le doma, kmalu pa tudi pri Petru Podreki iz Sempetra ob Nadiži. Ta pesniško nadarjeni duhovnik ga je na višji gimnaziji navdušil za književno slovenščino. Zavest prevare s samo italijanskim šolstvom je mladenič hudo zapeljal v dušo. Zavedel se je svojega bistva ter se je vneto oklenil najprej slovenščine, pozneje pa še glavnih slovenskih jezikov. Ob maturi si je bil dočela na jasnem o potujčevanju italijanski «liberalnosti» ter se odločno usmeril po lastni poti. Kot profesor v bogoslovnem semenišču je dajal svojemu odporu in svoji borbi zoper potujčevanje razne oblike. Kot posrednik med slovenskim in latinskim svetom je prevajal iz slovenskega in nekaterih slovanskih slovstev v italijansko. Obenem je sam pisal slovenske pesmi ter jih objavil 1897 v Gorici z bratsko pomočjo Simona Gregorčiča. Da bi po svojih močeh zaježil državno raznarodovanje, je siral med dijaki in drugimi rojaki znanje slovenščine ter jih izpodbujal k branju slovenskih knjig, ki so včasih prihajale iz Slovenije. Njegovo prizadevanje je pripomoglo, da narodna zavest ni ugašala in so bile rane uradnega potujčevanja manj skeleče. Njegova zaslug je bila v dobri meri tudi ta, da se je po njegovem vplivu na duhovniški narasčaj uveljavil v cerkvah domači jezik, da je po-ganjalo slovensko cerkveno govorništvo in je po cerkvah odmevalo slovensko petje. Nekateri šovinistično nadahnjenei stanovski tovariši so mu marsikaj zamerili in ga včasih kje zatožili, a Trinko se jih je otresal ali jim posvetil kakšne pikre verzice v slogu znanega «Farizeja». Doba liberalizma je trajala skoraj do njegovega šestdesetega leta. V njej je ustvaril svoje pesmi, napisal marsikaj drugega ter se razvil v odločnega borca za pravice beneških Slovencev, zoper vsakovrstne vladne naklepe, zoper za-hrbtno škodljivost takih ustanov, kakor je bilo n.p.r. italijansko učiteljske v Sempetru ob Nadiži, ki naj bi Slovence vzgajalo v italijanske učitelje, da bi nato Slo-venec Slovenca uradno potujče-

val. Kjer se jim ti učitelji niso zueili zanesljivo, so jim nadome-ščali z «bojsimi» iz vse Italije. Razmere same so Trinku vsilile vlogo ljudskega zagovornika, ko so se rojaki obračali nanj za na-svet in pomoč v najrazočnejših zadevah.

Se bolj se je njegova vloga borca in zagovornika razvila v drugi dobi, v času nasilnega, prezopzirnega fašizma (1922-1945), ki je zahteval takojšnje in popolno poranjanje vseh Slovencev in rirvatov v Italiji. Ta vladavina je notela asimilirati Slovence na najbolj divjaki način, s tozibami, pretepanjem in zapori, z izgoni, poizigi in korupcijo. To poglavje je tudi v zgodovini beneških Slovencev eno najbolj mrčnih in očitnih. Ostalo bo v njej kot stranoten primer bitij s človeškim obrazom, a zverinskim cu-stvovanjem in ravnanjem. Njih naceiniki so zahtevali iztrebi-je-nje slovenske besede v Beneški Sloveniji. Kjer je imela domaca beseda v cerkvah se kaj zavetja, se je morala umakniti italijanski in latinski. Prepovedovali so slovenske pogovore v javnosti in celo v družinskem krogu. Bil slovenec je postajalo zločin. Po-svetna obrast je pritiskala na cerkveno, naj nastavi med Slo-venci furlanske ali italijanske du-hovnike, in cerkev se je posluš-no pokorila. Slovenci so na manj spoznali, koliko je vredna taka morala. Slovenski ljudje so se v takih skrajnih zločinah obracali na Ivana Trinka, da je priskočil z nasveti, omiljeval nasprotja, pod-piral prošnje in spremil odpor-stanstva k cerkvenim ali posvet-nim oblastnikom. V tej dobi je Trinko čisto brsko tožil o raz-kroju, ki ga je nova vladavina zamasa med njegove rojake. Pe-ko ga je, da so se omamljivi in izprienci s slovenskimi priimki prišli z italijanskimi skvadristi, jih vodili na kazenskih pohodih, ovajali in napadali zavedne do-macine in se spuščali v pravcato pratomorno borbo. Zavedal se je, da je videmskim fašistom trn v peti. Na svojih sejah so pretresa-li tudi njegov položaj; nekega dne je padel predlog: «Proč! V preganstvo!». Le trezna bese-da preudarnega vojaškega povelj-nika je preprečila izgon na sta-re dni.

Namesto Trinka je s pozornice izginil naceinik fašizma, ko se je njegova pedna vladavina zrušila. Za Trinka se je zacela tretja do-ba, vladna krščanske demokracije. Trinko se je umaknil v rojstno vas v zaslužni pokoj. Tu se vihar-na doba se ni unesla. Trikolori-sti, dedici fašistov, so v protislo-venskih borbah preganjali ljudi po dolinah in pobocjih. Nova vladavina se je polagoma uveljav-ljala. Videmski prefekt je obe-tal tudi Slovincem uživanje člo-veških pravic. Pa so se našle prazne preteveze, da je obljube ve-ter odpihal. Vse to je tudi Trinku grenilo zadnja leta. Ostal je neiz-prosen zagovornik pravic svojega ljudstva, prepričan, da jih njego-vi rojaki morajo doseči. To pre-pričanje je obenem njegova du-hovna oporoka, ki se bo morala izvršiti.

Beneški Slovenci se še zmeraj borijo za svoje pravice. Njih gla-silo «Matajur» je večkrat podrob-no pojasnjevalo, da priznava ita-lijanska ustava vsem Slovincem v Italiji, tudi beneškim, enake je-

Andrej Budal

(Nadaljevanje na 2. strani)

PO DOLGOTRAJNIH POGAJANJIH

Sestavljena regionalna vlada Furlanije - Julijske Krajine

Predsednik Berzanti iz Vidma, podpredsednik Dulci iz Trsta - Comelli iz Nem prisednik za kmetijski in hribovski sektor - Pismi slovenskih poslancev predsedniku regionalnega sveta - Kaj nam mora zagotoviti novi regionalni odbor

Sestavljena je bila vlada (ali odbor) avtonomne dežele s posebnim statutom Furlanija-Julijska Benečija. Za njenega predsednika je bil izvoljen demokristjan dr. Alfredo Berzanti iz Vidma.

Deželno vlado sestavljajo samo demokristjani in socialdemokrati in sicer:

PREDSEDNIK: Alfredo Berzanti iz Vidma (DC);

PODPREDSEDNIK: Giuseppe Dulci iz Trsta (PSDI);

INDUSTRIJA IN TRGOVINA: Giuseppe Dulci iz Trsta (P.S. D.I.);

FINANCE IN PRORAČUN: Antonio Tripiani iz Trsta (DC);

KMETIJSTVO (ki zavzema tudi hribovski sektor): Antonio Comelli iz Nem (DC);

JAVNA DELA: Luigi Masutto iz Trsta (DC);

PROSVETA: Gianni Vicario iz Pordenona (DC);

HIGIENA IN ZDRAVSTVO: Ermenegildo Nardini iz Poccie (PSDI);

DELO IN SOCIALNO SKRBSTVO: Bruno Giust iz Pordenona (DC);

KOMUNIKACIJE IN PROMET: Vittorino Marpillero iz Tolmezza (PSDI).

Za namestnika prisednika (Assessore) pa sta bila imenovana: za programacijo Gino Cocianni iz Gorice (DC) in za urbanistiko Giovanni Leschiutta iz Tolmezza (DC).

Tej deželni vladi želimo, da bi bilo njeno delo plodovito in istočasno čutimo dolžnost, da jo opozorimo, naj vzame na znanje sledeče:

1) da želimo, da se resnično spoštuje člen 3 posebnega statuta, ki nam zagotavlja vse pravice in v zvezi s šolstvom, naj se raztegnejo tudi na področja videmske pokrajine, kjer bivajo Slo-venci, iste pravice (pouk v mate-

rinščini) kot jih uživajo Sloven-ci na Goriškem in Tržaškem;

2) da se zagotovi našim delav-nim in lojalnim ljudem kruh in delo na domačih tleh ali v nepo-sredni bližini;

3) da bi se poskrbelo v vseh naših obubožanih dolinah za eko-nomski preporod, kajti samo ta more zagotoviti fizični in idealni obstoj slovenske jezikovne skup-nosti, ki živi v videmski pokra-jini.

Izjave slovenskih poslancev

Ker se tudi na drugem zasedanju regionalnega sveta ni niti omenjalo o slovenskem prebivalstvu, zaradi ka-terega je bila pravzaprav ustanovlje-na peta avtonomna dežela s posebnim statutom in slovenski poslanci niso i-meli zato prilike, da bi orisali svoje stališče do vprašanja spoštovanja pravice naše jezikovne skupnosti, sta ko-munistična svetovalec Šiškočič in Jarc poslala predsedniku regionalnega sve-ta de Rinaldiniju naslednje pismo:

«Dovolite nama, da Vam postaviva v zvezi s potekom druge seje deželnega sveta z dne 24. junija t. l. pripombo, ki je bistvenega pomena za slovensko narodno manjšino v okviru dežele.

Kot veste, gospod predsednik, ob-sega posebni statut avtonomne dežele Furlanija - Julijska krajina v svojem členu 3 določbo o spoštovanju pravic jezikovnih manjšin. Ta določba izhaja iz členov 3 in 6 republiške ustave.

Zaradi tega sva mnenja, da je konč-no treba začeti s formalnim in prak-tičnim izvajanjem teh členov, še po-sebej člena 3 posebnega statuta deže-le, kar je v specifični pristojnosti de-želnega sveta in njegovih organov. V tej zvezi sva torej z nemalim začude-njem ugotovila na seji z dne 24. junija t. l., da je bil zapisnik seje z dne 26. maja t. l. sestavljen samo v italijan-skem jeziku, čeprav je dobro znano, da sedijo v deželnem svetu trije sve-tovalci slovenske narodnosti, ki imajo vso pravico, da se jim omogoči čita-nje zapisnikov sej v slovenščini, kar je potrebno iz načelnih in praktičnih razlogov, ker bi se s tem, vsaj v tem primeru, začelo izvajanje ustavnih in statutarne načel.

V prepričanju, gospod predsednik, da se bo ta pomanjkljivost, ki ni v skladu z določbami o spoštovanju pravice narodnih manjšin v republiki in v naši deželi, odpravila z Vašim posre-dovanjem, Vas z odličnim spoštova-njem pozdravljamo.

Tudi svetovalec Liste slovenske skup-nosti dr. Škerk je poslal predsedni-ku pismo, v katerem je najprej pou-daril svoje prepričanje, da se z usta-novitvijo dežele odpirajo našemu pre-bivalstvu nove stvarne politične, go-spodarske, socialne in kulturne per-spektive. Nato pravi med drugim:

«Pozitivno in lojalno vključevanje slovenske etnične skupine v življenje demokratične italijanske države more potekati samo ob strogem upoštevanju demokratičnih in splošno krščanskih načel. Do takšnega vključevanja lahko pride samo, če se spoštujejo posebne norme, ki so bile v korist narodno-stnih manjšin sprejete v ustavi ita-

lijanske republike, v posebnem statutu dežele F.J.K., v posebnih mednarod-nih pogodbah in sporazumih, v Splošni izjavi o pravicah človeka in na zadnje tudi v encikliki «Pacem in ter-ris».

Dr. Škerk nato omenja, da je člen 3 posebnega statuta nezadovoljiv, ven-dar pa priznava enakopravnost vseh državljanov in pravico do enakega rav-nanja z vsemi ne glede na njihovo je-zikovno pripadnost. Ta člen nadalje predvideva, da je treba zaščititi etnič-ne in kulturne značilnosti raznih je-

(Nadaljevanje na 2. strani)

VLADA ODPSTOPILA

Kot znano, je vlada, kateri je predsedoval demokristjan on. Aldo Moro, podala zadnje dni junija ostavke.

Vzrok, da je on. Aldo Moro podal ostavke, je bil ta, ker je večina poslanske zbornice gla-sovala proti finansiranju privat-nih šol. Na vsak način predsta-vlja nezaupnica vladi, čeprav i-gra problem šolstva po javnem mnenju, poglavito točko za de-mokratičen razvoj italijanske družbe, situacijo nekompaktno-sti vladne večine, ki jo sestavljajo demokristjani, republikan-ci, socialdemokrati in socialisti.

Vladna kriza torej te-rja od vseh demokratov nove odgovornosti in nove probleme, kajti ekonomska situacija v I-taliji je danes v velikih težko-čah, predvsem zaradi zvišanja cen, odpustov z dela in zaradi skrajšanja delavnega urnika; za-radi omejitve kreditov trgovcem obrtnikom in malim podjetjem; zaradi koncentracije bogastva (sporazum Fiat-Olivetti, Pirelli, Marzotto in Saici so odkupili številne obrate v Furlaniji) v roke velikih monopolov; zaradi dotoka tujih kapitalov za vzdr-ževanje italijanskih monopolov in tako bi lahko naštevati še naprej.

Sedaj pričakujemo, da se se-stavi nova vlada in pri tem seve-da vsi upajo, da bo zbrala an-timonopolistično politiko in ki bo zmožna hitro popraviti sedanjo ekonomsko konjunkturo.

Več kot drugi pa seveda pri-čakujemo mi, da se izboljša težko ekonomsko stanje v naših dolinah in da bodo naši ljudje v Furlanski Sloveniji, Režiji in Kanalski dolini mogli končno mirneje živeti na domačih tleh.

Ivan Trinko - Zamejski

ZELO KORISTNE POBUDE

Emigrantom je treba pomagati

V rimskem parlamentu je bil predložen osnutek zakona o vprašanju emigracije. Ta predlog zahteva takojšnje sestavo parlamentarne komisije, ki naj bi imela nalogo, da prouči vzroke, ki so primorali italijanske delavce v inozemstvo in da ugotovi kako ti živijo v tujih državah.

Predstavljena sta bila dva osnutka zakona: prvega je predložila italijanska komunistična stranka, drugega pa italijanska socialistična stranka proletarske enotnosti. Oba imata isti namen, to je, da se uvede stroga preiskava stanja predelov, iz katerih se izseljujejo in da se natančno poizve o delavnih pogojih in življenju emigrantov.

Ta predlog zakona, ki predvideva ustanovitev raziskovalne komisije in dveh podkomisij, ki bosta sestavljeni vsaka iz 15 parlamentarcev, tako da bodo sorazmerno zastopane vse parlamentarne skupine, kajti emigracija italijanske delavne sile v inozemstvo, ki se stopnjuje iz leta v leto, že dlje časa zaskrblja one, ki proučujejo socialni položaj Italije, je zares potreben.

Računajo, da je zapustilo Italijo od leta 1951 več kot dva milijona delavcev in ti so še danes v inozemstvu. V Švici in v Nemčiji je na stotine tisočev italijanskih delavcev in tudi v drugih evropskih državah jih je dosti, ne manjka jih pa niti v Avstraliji in Ameriki.

Pogoji, v kakršnih živijo in delajo emigranti, so že dali povod zaskrbljenostim in intervencijam. In dostikrat so bili tudi prijavljeni, ker je bilo dosti slučajev, ko niso bili delavcem zagamčeni in zagotovljeni niti najmanjši materialni in moralni pogoji: gre predvsem za stanovanje, možnost skupnega družinskega življenja (nekateri države ne dovoljujejo, da bi družinski člani delavca živeli z njim niti za krajše dobe), pogodbeno obveznost in izpolnjevanje teh, bolniško zavarovanje itd.

Naravno je torej, da bi moral imeti parlament na razpolago po večkratnih globokih preiskavah potreben informativen material, da bo mogel dati navodila za izboljšanje obstoječe zakonodaje, za razvoj kontrolne službe in istočasno začeti pogajanja, ki naj bi se zaključila z mednarodnimi pogodbami, ki bi zagotavljale pravične delavne pogoje in primerne oblike pomoči in socialnega skrbstva. Potrebno pa bi bilo tudi, da bi dal parlament na razpolago najnovejše ugotovitve o ekonomski in socialni škodi, ki nastaja zaradi emigracije v predelih države, kjer je ta največja.

Pri teh ugotovitvah naj se ne bi pozabilo predvsem o zemljevidske pokrajine, kjer živijo Slovenci, kajti tu je beg iz domačih krajev v inozemstvo tako velik, da grozi nevarnost, da izgine slovenskih življ. Za ta predel bi se morala pravzaprav sestaviti posebna komisija, da bi proučila prave vzroke zaradi katerih odhajajo ljudje masovno v tuje kraje.

Na vsak način lahko rečemo, da je zainteresirana vsa država, da bi se poglobilo v poznanje tega stoletnega vprašanja in da bi se čim bolj omilile negativne posledice, ki izhajajo iz emigracije.

Prva podkomisija bi morala vsekakor ugotoviti sledeče: 1) v

katerih predelih italijanskega teritorija je emigracija največja; 2) emigracija v posameznih predelih danes in v preteklih letih; 3) demografske značilnosti in poklic emigrantov iz vsakega predela; 4) vzroki emigracije in ukrepi, ki bi jo mogli zaustaviti ali vsaj omiliti; 5) države, kamor hodijo običajno na delo iz posameznih predelov; 6) posledice emigracije pri demografski in socialni sestavi ter ekonomsko stanje predelov držav, na katere mejijo zainteresirani kraji.

Preiskave druge podkomisije pa bi se morale tikati: 1) življenjskih pogojev držav, kamor hodijo na delo emigranti, posebno kar zadeva stanovanje, prehrano in družinsko skupno življenje; 2) delavnih pogojev, posebno kar se tiče delavne pogodbe, plače in kvalifikacije; 3) socialnega zavarovanja, ki ga uživajo delavci v državah, kjer delajo; 4) pomoči delavcem, ki jo nudijo državna zastopništva v inozemstvu; 5) posebnih vprašanj, ki zadevajo emigrante, ko so v inozemstvu in ko se vrnejo domov in njihove družine, ki so ostale v Italiji; 6) posledice emigracije na demografski in socialni sestav in ekonomskih razmer predelov držav na katere se največ obračajo emigranti.

A. K.

Za dobro sosedstvo

Monsignor Ivan Trinko je vse življenje živel in delal za svojo zemljo in za svoje ljudi. Njim se je vsega izročil in posvetil. V ljubezni do svoje ožje domovine pa se nikdar ni zakrnil, ampak je kot vsi veliki duhovi, videl le v dobrem sosedstvu možnost pravičnega sožitja med narodi.

Ivan Trinko je pa dobro vedel, da postanejo mejaki dobri sosede le takrat, če se med sabo poznajo; če si izmenjujejo kulturne dobrine, če se ustvari med

sosedoma vez spoštovanja in poznanja. Zato je že visoko v letih prijel za pero in napisal tehtno delo «Storia, politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia» (Udine 1939, Istituto delle Edizioni Accademiche).

Knjigi o zgodovini Jugoslavije je dodal poseben uvod, v katerem poudarja, da bo italijanska javnost le takrat spoznala in pravilno sodbo postavila o jugoslovanskih narodih, če se pouči o njih kulturi in politični preteklosti.

V uvodu med drugim pravi:

«Italijanskim čitateljem predstavljam kratek oris politične, literarne in umetnostne zgodovine Jugoslavije v prepričanju, da s tem napravim dobro delo. Pobudo za to so mi dali izboljšani odnosi med Italijo in Jugoslavijo, ker je pravilno, da se prijatelji v vseh ozirih spoznajo med seboj. Jugoslavija, kjer so vedno z ljubeznijo gojili italijanski jezik, pozna dobro Italijo, ker je vedno v veliki meri zajemala iz tega starodavnega studenca civilizacije. Glede Italije pa je drugače; na splošno Italija v preteklosti ni poznala svoje sosedne drugače, kot enega izmed raznih narodov avstro-ogrske monarhije in torej samo preko tistih več ali manj pobarvanih informacij, ki jih je dajala Avstrija.

Nepoznavanje jugoslovanskih jezikov, kar ji je bilo ovira, da si ni mogla ustvariti mnenja o Slovanih, neposredno iz njihovih del, je eden izmed glavnih vzrokov, zakaj Italijani na splošno ne poznajo zgodovine, kulture in skrajno neugodne politične pogoje Jugoslavije, ki so preprečevali in zavlačevali njen razvoj. Samo po združitvi Jugoslovanov v lastno suvereno državo, je ta vzbudila pozornost. Sedaj imamo že več italijanskih učenjakov, ki so se začeli hvalevredno zanimati za jezik in slovstvo modernih jugoslovanskih pisateljev in imamo tudi že prevode njihovih del. Vendar pa smo še daleč od zadovoljive celotne orientacije na njihovem kulturnem področju, ker so Jugoslovani čisto slabo prikazani in jih sosedje po krivici obrekujejo».

NADALJEVANJE IZ PRVE STRANI

Izjave slovenskih poslancev predsedniku regionalnega sveta

zikovnih skupin. Če torej ne sme biti diskriminacij med državljani, je jasno, da ima dežela pravico in dolžnost, da tudi izda zakone vsaj za tista vprašanja, ki so omenjena v členih 4., 5., 6. in 7. posebnega statuta in ne samo dolžnost, da upošteva splošno načelo pri izvrševanju zakonodajne upravne oblasti.

Pogoj za utrjevanje medsebojnega zaupanja in pomiritev duhov je enakopravnost med vsemi jezikovnimi skupinami in vsemi državljani ne glede na narodno pripadnost; pravica, da vse narodne skupine dejansko sodelujejo pri vodstvu krajevnih avtonomij ter določitev zakonskih sredstev, ki naj omogočijo gospodarski, kulturni in socialni razvoj, s čimer se zaščitijo koristi in pravice vseh jezikovnih skupin.

Dr. Škerk nato pravi, da obstaja še cela vrsta važnih vprašanj, ki sploh še niso bila načeta, kaj šele da bi bila rešena. Med temi vprašanji so: enakopravnost slovenskega jezika z italijanščino in zaposlitev primernega števila Slovencev v vseh uradih v krajih, kjer žive Slovenci; pravično predstavništvo Slovencev v vseh upravnih organih in komisijah, zlasti deželnih, ki bodo obravnavali in sklepali o vprašanjih, ki zanimajo slovensko manjšino; zaščita slovenskega etničnega ozemlja pred spreminjanjem njegove etnične sestave; ustanovitev slovenskih šol in strokovnih tečajev vseh vrst in stopenj; prilagoditev učnih programov v slovenskih vrtcih in šolah zahtevam narodne individualnosti slovenske etnične skupine; pravica do uradnega priznanja slovenskih nazivov krajev ter do namestitve dvojezičnih napisov pred kraji, kjer živijo Slovenci; pravica do slovenske kulturne, vzgojne, športne in dobrodelne ustanove in organizacije dobivajo javne prispevke

ter lahko uporabljajo javne naprave; podelitev olajšav pri gradnji in dodeljevanju ljudskih hiš tudi pripadnikom slovenske etnične manjšine; dopolnitev pojma «žalitev države» — z vključitvijo žalitve men, jezika in kulture etnične manjšine itd.

Dr. Škerk je nato izrazil prepričanje, da bodo zahteve slovenske jezikovne, manjšine naletale na razumevanje, saj so jim bile priznane tudi, kar se tržaškega ozemlja tiče, v posebnem statutu spomenice o soglasju. Pismo se zaključuje s temi besedami: «Prav tako pa je moja dolžnost, da se upiram vsemu, kar bi lahko povzročalo motnje med državljani italijanskega in slovenskega jezika ali bi utegnilo škodovati slovenski manjšini. Če bodo pravične in neodtujljive pravice in zahteve naše etnične skupine zadostno upoštevane in uresničene, vam lahko zagotavljam, da si bo slovenska manjšina prizadevala, da ne postane razlog trenja, temveč da postane most, ki bo olajševal razvoj življenja, ki se odraža v stiku različnih tradicij».

Borba s tremi dobami

zikovne pravice in ne more biti nobenih razlogov ali pretvez za nadaljevanje starih krivic. Demokratski ščit nosi velik napis: LIBERTAS. Svoboda naj velja tudi za beneške Slovence. Albarcem v Italiji se dovoljuje njihov jezik v šolah. Ali naj bo Beneška Slovenija oropana enakih pravic?

Ivan Trinko se v svojih spisih tudi po smrti vztrajno poteguje za pravičnejšo ureditev svoje ožje domovine.

Andrej Budal

IZ NADIŠKE DOLINE

SV. PETER SLOVENOV

Dobro izpadla sagra sv. Petra

Še nobedno ljetno ni izpadla «sagra» sv. Petra takuò dobro kot ljetos. Ljudje so paršili na to praznovanje iz vseh koncev an krajev: iz naših dolin an brjegov, iz ravnine, iz Vidma, Gorice, Trsta, iz Kobariškega, Tolminskega an še od drugod. Avtomobilov ni bilo še ankol tarkaj v naši vasi, bluò jih je kar kilometerska dvojna vrsta an še po travnikih ob cjesti jih je stalo vse polno.

Ta dan je bla v špetru tud nogometna tekma (incontro di calcio) med «Juventino» iz Gorice an lokalno škvadro «Nadiška dolina - Valli del Natisone»; udobila je ta zadnja s 3 : 0.

«Pro Valli del Natisone» (tuò je turistična organizacija Nadiške doline) je skupno z videmsko boksarsko zvezo «Unione Pugilistica Udinese» organizirala tudi boksarski nastop, za kar je bluò še posebno navdušenje, zaki so nastopil boksarji iz Vidma, Gorice, Trsta an Monfalkona. Dosti aplavzov je dobil znani olimpijski bokser Nino Benvenuti.

Sevjeda ni manjkalo na «sagri» tud tradicionalnih gubanc, plesa, godbe, raket an umetnega ognja (fuochi artificiali), srečolova (pesca di beneficenza), tombole an drugih divertimentov.

Vsem, ki so paršili v špeter, bo ta dan sigurno ostal v ljepem spominu an se bojo višno povarnil k nam, če ne prej, drugo ljetno spet na to «sagro».

DOLENJI BARNAS

Don Peter Qualizza zlatomašnik

V nedejo 5. julija bo g. Peter Qualizza slavil svojo zlato mašo. Istega dne bo njegov nevuòd Peter Pavel Costaperaria bral novo mašo. Vaščani se že duogo čajta parpravljajo, de bojo lepuò proslavil ta dvojni praznik.

KANALIZACIJA V AZLI

Komunska administracija je dala te dni djelat kanalizacijo v Azli. Tuò je le začetno djelo, potlè, kar bojo sistemirali provincialno cjesto, ki teče skuozì vasi, bojo kanalizacijo še razširili.

Stato je dodelil za sistemacijo gorskih cjest, ki so ble poškodovane zavoj hude ure, ki je divjela po naših krajih lani novembra mjesca, en milijon lir kontributa. Z djeli bojo začel preca.

PREŠNJE POD STARO GORO

Strašna smrt v Nadiži

Vso našo okuolico je zlo pretresla huda nesreča, ki je terjala življenje 12 ljetnega Franka Vogrčiča iz Mlina v Prešnjem. Bui je vroč dan an puobič je šù že zjutraj s svojimi parjatelji k Nadiži. Zaki njeso vjedeli kaj bi djelal, so začel stikati visokò po škarpatah za kraguljevimi gnjezdi. Franku je kar naenkrat spodletjelo - sigurno je krivo stopnu ali pa se mu je odtargu pod nogami kajšen kamen - an padu je globokò dol, naravnost na skale, ki gledajo iz Nadiže. Nobedan mu ni mogu nič pomagat, umrù je na licu mjesta, zaki si je razbil glavo.

Petdeseta obletnica sarajevskega atentata

Dne 28. junija 1914. leta je na tem kraju v Sarajevu ustrelil študent Gavrilo Princip avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo soprogo

S slovesno akademijo, odkritjem več spominskih plošč, polaganjem vencev na grobove atentatorjev in s priložnostno razstavo so v Sarajevu 27. in 28. junija proslavili 50. obletnico sarajevskega atentata mladega revolucionarja Gavrila Principa na avstrijskega nadvojvodo Ferdinanda.

Avstroogrska je ta dogodek izkoristila kot formalen povod za napad na Srbijo in začetek druge svetovne vojne. Gavrilo Princip je bil član revolucionarne organizacije «Mlada Bosna», ki se je borila proti avstrijski oku-

paciji. Na kraju, kjer je bil 28. junija 1914 izvršen atentat, je danes muzej «Mlade Bosne», katere razstavljeni predmeti govorijo o revolucionarnem delu te organizacije in samem atentatu.

Na slovesnostih so se zbrali v Sarajevu preživeli neposredni udeleženci atentata, člani «Mlade Bosne», dr. Vaso Čubrilovič in Ivo Kranjčević. Prišli so tudi inozemski gostje in zastopniki borbenih organizacij iz prve svetovne vojne.

OKUOL OD VASI DO VASI

Pojdimo v Kravar v svetlenartski dolini

Nimar manj ljudi zavoj emigracije - Nekdanje pravice pod "Mjersko Banko", - Slovenski stavbeniki zgradil par nas dosti cerkva - Prepri zavoj travnikov

Adan tih narijuših kraju naše male daželice Slovjensčine je gorat svjet med rečico Kozico an njenim pritokom Rbečem, ki parsumlja vanjo par Sv. Lenartu. Še kar dobró vorna pot te parpeje skuoz ljepe vasi Ušivca, Zabardo an Podkravar v središče brjegov do vasi Kravarja. Vas leži pod brjegom 623 metru visoke Marije Magdalene. Usa okuolica je bla nimar znana po dobrem vinu «cividinu», ki je malo kisló.

U telih krajih pravijo, de se skriva bogastvo: geologi so že pred dostimi ljeti zasledil pri čišnjah žile živega srebra (po taljansko mu pravijo «mercurio» ali «argento vivo»). Za tiste, ki ne vjedo povjemo, de te narvenč «miniére» živega srebra se ušafajo u Idriji u Jugoslaviji).

Ljudi tle ni bogve dosti. Usa okuolica Kravarja z vasi Jesica, Pičič, Podkravar, Ušivca an Zabardo je imjela pred desetimi ljeti samo 487 ljudi, a tud tisti nje so živjel cjelo lje to doma. Venčpart tin mladih je na djele po svjete. Donas jih je pa dosti manj; pred tremi ljeti, kar so po celi Italiji štel ljudi (censimento 1961), so jih naštel samo 364. Znana an žalostna puojca: emigracija!

Kravar je adna tih narbuj starih vasi u Slovjensčini. U njekšni listini se omenja že ljeta 1275. Do ljeta 1804 je Kravar imeu veliko autonomijo, zaki je biu samostojna kamunja (sosesčina) s svojim statutom an je skupaj z ostalimi 15 kamunjami pripadu k «Mjerski Banki». Kot vjemo, je bla «Mjerska Banka» mali «parlament», ki je skupaj z «Landarsko Banko» tvoril znani «Parlamento della Schiavonia». Kravar je imeu zatuó u tistih cajtih svojega zastopnika, ki je branu interese svojih ljudi. par «Mjerski Banki», ki je autonomno odločala o administrativnih an ekonomskih rečeh. Ljeta 1796 so dobil od beneškega doža Ludvika Manina celo sodne pravice za najhujše prestopke. Tajšne pravice so imjel naši ljudje še pred 150 ljeti.

Kravar pa je imeniten tud po svojih starih cjerkvah; posebno dvje sta stari. Adna je posvečena sv. Andreju an jo je zidu okuol ljeta 1530 znani mojster Andrej iz Škofje Loke an cjerku sv. Lucije, ki jo je zgradil šest let buj poznó. U obedveh se svetlikata znamenita baročna oltarja. Te bogato izrjezane an pozlačene umetnine so znane kot «zlato oltarji». Djelu jih je cerkljanski mojster Luka Šarf. U Kravarju je urjezu tud ljetnico 1659. O tjem je na široko pisu znani furlanski pisatelj prof. Giuseppe Marchetti u reviji «Sot la nape».

Use tuó dokazuje, kakuó je bla Slovjensčina povezana s sosednjimi kraji že u prejšnjih stotletjih:

Donas je u Kravarju še tretja župna cjerku. Po starem je biu Kravar ena izmed sedmih kaplanij šentlenarske fare. Šele ljeta 1941 je postú samostojen vikarijat, ki je bil ljeta 1955 pouzdigljen u župnijo (parrocchia).

Ljudje u kravarski okuolici so veseli an djelauni. Interesantni so njihovi domači priimki (cognomi). Tle živijo Lahovi, Tončakovi, Zdobričevi; drugim hišam pravijo spet par Drejenkovi, Tonkovi, Tonkutni, Pjeronovi, Vukovi, Zajacovi an douga vrsta drugih. Pravi priimki so tud usi slovjenski, čeglih že zlo popačeni.

Bogatih ljudi med njimi ne bo

mo ušafal. Iz zemljiško-posestnih razmer u prejšnjem stouletju se tista resnica dobro razvidi. Usa posest je bla razdeljena na trinajst kosov, ki so jih imenovali «loti». Domači ljudje so pa tjem zemljiškim skupnostim dali ime «zemlja». Ta uboga zemlja komaj nasiti svoje ljudi. Majhni so pardjelki sjerka, krompirja an rjepe; od sadja pa tud ni dosti parčakovati, zaki kostanj je že kuaž izginu zavoj boljezni, sevk an češp je pa tud nimar manj. Zvinoreja se počas izboljšuje, a le počas. Enkrat je bla zvinoreja ta glauni vir entrat an tuó lahko sodimo tud iz imena samega, ki ga nosi vas: Kravar.

Za pašnike so se učasih kar toukli an zatuó so se nimar tožil. Glih par tjeih so Kravarčani pokazal svojo prebrisanost. Tožil so se z ljudmi iz Raven iz sredenjskega komuna zavoj njekšnega pašnika. Ti iz Kravarja an

oni iz Raven so trdil, de stoji pašnik na tleh njih komuna. Šlo je takuó daleč, de je paršla zadeva u diskusjon pred «Mjersko Banko». Paršli so pred mersinskega sodnika (giudice) an usi tjel svojo. Sodnik je nekaj časa premišljeval, potlè pa je jau, de naj prisežejo, de če stojijo na tistem pašniku, de stojijo na svojem. Mislu je, de se bojo krive prisege ustrašili. Bali so se rjes iz Kravarčani i Ravančani. Parvi pa so bli buj furbasti an so usi uzdignil parste an zaupil: «Se parsežemo, de smo ta na našim». Sodnik jim je vjervu. An kakuo bi jim ne? Tisti iz Kravarja so rjes stali na svojem, zaki so si doma nasul u cuoklje po eno pargišče zemlje s tistega pravdanskega pašnika. Krivo nje so prisegli an so pravdo udobil. Pa recite, de njeso u Kravarju furbasti.

PO NAŠIH VASEH

TAVORJANA

Otroški vrtec bo od komuna

Na zadnjem komunskem konsilju so po dougi diskusiji sklenil sprejet pod svojo administracijo otroški vrtec. Za definitivno dečizion se bojo muoral sadà pronuncirat še družinski poglavarji an zatuó bojo napravil referendum.

MAZEROLE

Za gradnjo kooperativnega hljeva
Prejšnjo nedejo se je zbrou v Mazerolah konselj kmečke zadruge (Cooperativa Agricola) «Monte Joanaz», de so diskutiral o gradnji kooperativnega hljeva. Poleg članov so paršli na sejo tud perit agrario Marino Silvestri, komunski sekretar an tehnik Neto Toffoletti. Ob koncu seje je biu imenovan za predsednika kooperative Basilio Cadallino.

SREDNJE

Statalni kontribut za komun

Notranje ministrstvo (Ministero dell'Interno) je dodelilo našemu komunu en milijon lir kontributa za sistemacijo komunskega sedeža. Z djeli bojo začel tele dni. Trošt je, de bojo dal še kajšen drug kontribut za sistemacijo vaških cjest v Podsrednjem, Ravnan an Oblici.

NESREČEN PADEC. V špitau so muoral pejat 75 ljetno Antonijo Marcolini, zaki ji je spodarsnjelo an je padla an si zlomila desno roko. Ozdravila bo v adnem mjescu.

GRMEK

Tri nesreče

Zlo hudo se je ponesrečiu pretekli tjeđan 44 ljetni Basilio Gus. Kar se je peju z bicikletu je zgubiu ravnotežje, se zaletu ob muost an padu nekaj metru globokó na prod. Par padcu je udo biu hudo rano na glavi an si poškodoval tud levi bok (anca). Zdravit se bo muoru najmanj mjesac dni.

Tud 46 ljetni zidar Ciril Vogrič iz Platca je biu nesrečen. Kar je šú po štejnah mu je spodarsnjelo an se močno udaru v glavo. Ozdravu bo v treh tjeđnih.

GORENJI BRNAS

Umru je mons. Ivan Petričič

Noticija, de je umru monsignor Ivan Petričič, starosta slo-

vjenskih duhovnikov Nadiške doline, kanonik čedadskega kapitlja, je globokó pretresla ne samo Cedad, kjer je ranjki živu kuaž trideset let, ampak vsó Nadiško dolino.

Monsignor Petričič se je rodil pred 93 ljeti u Gorenjem Brnasu v špjetarskem komunu. Po končanem študiju v videmskem semenišču je šú za kaplana v Fojdo an biu kot kurat v Podklapu duša marsikajšne dobre iniciative, med katjerimi tud za gradnjo tamkajšnje cjerkve. Potlè je biu imenovan za famoštra v Sv. Lenartu, kjer je ostú do ljeta 1920, nakar je preuzeu mjesto dušnega pastirja v Špetru ob Nadiži. Ljeta 1936 je biu imenovan za stolnega kanonika v Ceadu, kjer je ostú do svoje smrti. Pokopali so ga na domačem britofu v Gorenjem Brnasu.

Zivljenska pot ranjkega monsignorja Petričiča je bla zlo douga an zatuó so bli nadiški Slovnji dougo deležni njegove ljubezni an tolažbe, posebno v čedadskem špitau, kamor je hodú nimar spovedovat po slovjensko svoje boune rojake. Čeglih je biu že zlo star an čeglih ga je boljezen parklenila zadnja ljeta na bouniško posteljo, se je nimar interesiru, če je kaj novega v domačih krajih. Vsakemu je nimar an povsod rad parskoču na pomuoč z besjedo an dejanjem an zatuó bo podoba tega velikega moža blestela nimar svetlo poušod, kjer je djeloval an kjer so ga poznal.

IZ REZIJANSKE DOLINE

Počastitev padlih v vojni

Kakor vsako leto, so tud le to organizirali v Ravenci proslavo za počastitev padlih v vseh vojnah. Ker je bilo slabo vreme, je bil shod v Ravenci in ne v kraju Zagata, kot se je ta vršil druga leta. Cerimonije so se udeležili številni alpinci, bivši alpinci in zastopniki komunskih oblasti. Cerkvene obrede je opravil vojaški kaplan v križepotni cerkvi (chiesetta del Calvario). Ob tej priliki so vas svečano okrasili z zastavami in cvetjem in igrala je tudi alpinska godba na pihala, kar je vasi zadalo še prav posebno svečano ozračje.

Pogled na Tolmin središče Zgornjega Posočja

Ribogojstvo v Soški dolini

Soča je v svojem gornjem in srednjem toku med najlepšimi rekami v Jugoslaviji in je ze od nekaj znana tud po svojem ribjem bogastvu, ki nudi ljubiteljem ribolova veliko športnega užitka.

Gradnja Soških elektrarn pri Dobriarjih in v Plaveh je po prvi svetovni vojni precej zmanjšala naravne pogoje za rast in razmnoževanje ribjega naraščaja. Med drugim je bilo tud to razlog, aa so zgradili u Kobaridu ribogojnico, ki naj bi imela nalogo gojiti riobji naraščaj in ga nato širiti v Soči ter njenim pritokim. S tem ukrepom je do gotove mere uspeo ohraniti ribji stalez v Soških vodah.

Ribogojnica u Kobaridu je utrpela precej škode med drugo svetovno vojno: vojaštvo je uničilo skoraj ves inventar, razdejane so bile razne naprave in popoinoma so bili izropani ribiški bazeni.

Po priključitvi teh krajev k Jugoslaviji so pristopili k postopnemu obnavljanju ribogojnice. Njena uprava se je večkrat menjala vse do leta 1955. Zaradi sprememb u organizaciji dela, neustojljene perspektive, pomanjkanja inventarja in sposobne strokovne delovne sue, se ni mogio preiti k specializaciji gojitve neke določene vrste rib. Io so bli glavni vzroki, da v tem oodobju ni bilo mogoče doseči zaželjenih uspehov, čeprav je bila tud v tem casu dejavnost ribogojnice zelo pestra. Gojila je ikre, mladice, potočne postrvi (tario), soške postrvi (trota marmorata), lipane (temolo) in kalifornijske postrvi (iridea). Toda vsled takšne razdrobljenosti gojitve ribjega naraščaja se je dosegala le njegova

minimalna produkcija, ki ni mogla zadostiti niti domacim potrebam po vlaganju ribjega naraščaja v odprte vode; o gojitvi rib za potrošnjo oziroma prehrano do takrat še ni bilo govora.

Ribogojnica je prešla po letu 1955 pod upravo Zavoda za ribištvo u Ljubljani. Razmere so se od takrat v tenničnem in strokovnem oziru občutno izboljšale. Zaradi poinega izkorišćanja vodne površine in rentabilnega gospodarjenja je morala ribogojnica iti v rekonstrukcijo z gradnjo velike hladilnice in z dopolnitvijo vodnega režima. Bazene, ki dobivajo stano svežo vodo, se po odtočnih kanalih lahko izsuši, očisti in razkuži, kar do sedaj ni bilo mogoče. Proizvodnja je presia na specializacijo gojitve soške in kalifornijske postrvi, na gojitev iker, mladice in tržnih rib. S takšno specializacijo se je doseglo tud gospodarsko rentabilnost. Dosežen je bil občuten porast proizvodnje ribjega naraščaja, ki se ga prodaja na domaćem in inozemskem tržišču. Zaradi njegove dobre kvalitete je po njem zelo veliko povpraševanja. Izvoz je usmerjen v razne evropske države (v Italijo, Avstrijo, Belgijo, Francijo) pa tud v nekatere azijske dežele.

Tržne ribe, ki jih lové v prisotnosti interesentov, so dnevno na razpolago domaćim in tujim gostom.

Ribogojnica tesno sodeluje z ribiški družinami, katerim nudi potreben ribiški naraščaj z željo, da postanejo naše vode čimbolj privlačne za domače in inozemske ribiče športnike, kar bo prispevalo k dvigu turizma v teh krajih.

Na kratko povedano

GORJANI. Po kratki boli e umar 94 ljetni Žvan Cragolini, ke je biu najbuj star mož v gorjanskem komunu. Judje so ga mjeti radi, zaki v svojem živjenju ni poznou drugega kuj djelo. K zadnjemu počitku so ga akompanjali vsi vaščani.

ŠTUPCA. S 5. julijem bo začela djelovati stagionalna avtobusna linija Štupca-Cedad-Manzano-Grado s tjeim voznim redom: odhod iz Štupce ob 7,5 in prihod u Grado ob 8,50 uri; odhod iz Gradeža ob 19 uri in prihod u Šupco ob 20,45 uri.

FOJDA. Tele dni je paršlo na komun sporočilo, de je notranje ministrstvo dalo dva milijona lir za slovske vasi Grmuščica (Stremiz) in Podklap (Canal di Grivò), ki so lansko lje to utarpjela veliko škodo zavoj pouódenj.

GRMEK. Poročila se je Lidija Canalaz z Giulianom Nadalutti-jem iz Čedada. Vaščani jima želijo pouno sreče v skupnem življenju.

SOVODNJE. Deset dni se bo muorala zdraviti 67 ljetna Marija Goles, zaki jo je ugriznu v desno roko prašič, kar je čistila svinjak. Tud 27 ljetni Jožef Obala iz Jeronišč je muoru iti u špitau po pomuoč, zaki se je udaru par djelu.

KRNAHTA. Dogradili an svečano otvorili so novo cjerku, za tikero so dali največ kontributa emigranti. Proget zanjo je na-

redu arhitekt Cossutti, koštala ne 12 milijonov, djelali pa so jo od ljeta 1948.

BREZJE. Strupena kača je oklala 40 ljetno Amabile Zussino, kar ne sjekla seno na senožeti. V zlo resnem stanju so je parpejali u videmski špitau.

MELINA. Dne 22. junija so spet odprli obmejni prehod za dvo-lastnike. Zaprl ga bojo 18. julija ob 19 uri.

NEME. Komun je dau u apait djela za narditi akvedot. Djela ne preuzela impreza Pellegrini iz Lauco u Karniji. V apait so dali še drugi lot djel na škuoli, ki jih je preuzela impreza Del Fabbro iz Rejane. V kratkem bojo popravili še škuole na Vizontu an u Krnici.

ČEDAD. Komunška administracija je dala predelu med Via Pieve in Via IV Novembre ime «Rione Kennedy».

ČENTA. Po dougi an hudi boli je umar dne 17. junija bivši sindik geometer Pietro Tonchia. Star e bi 74 ljet. Njegov pogreb e bi veličasten, zaki e bi eden najvidnejših antifasistov naše okuolice.

PORČINJ. Dogradil so cjesto, ki vodi iz Ahtna u Porčinj. Djelali so jo zlo dosti ljet an ljudje so muorli večkrat protestirat an še grozit, de ne bojo votal an niti plačeval davkov (tasse), de so se pobrigal za narditi djelo.

A DIECI ANNI DALLA MORTE

IVAN TRINKO (ZAMEJSKI)

Sono già trascorsi dieci anni, e pare ieri, dacché Ivan Trinko (il suo pseudonimo preferito era Zamejski), il monsignore buono come il pane e amico di tutti specie dei poveri e degli abbandonati, ci ha lasciati; e il rimpianto di allora per la sua dipartita è ancora oggi vivo in noi e ancora ci commuove e ci turba profondamente l'animo.

Ivan Trinko senza dubbio è stato una delle personalità più spiccate della nostra terra; e non solo per il suo alto intelletto, per la sua grande e benefica opera di studioso e di educatore, di pittore ricco di immagini ispirate dalla sua terra piena di luci e di verde, di scrittore e di poeta, ma anche e soprattutto per l'immenso, sincero, infuso amore che Lui ha sempre nutrito per la terra che gli ha dato i natali e dove ha trascorso una fanciullezza non priva di disagi e di privazioni, questi e quelli sopportati, per l'età, con sorprendente rassegnazione.

Rossiamo qui ricordare, e lo facciamo molto al cuore, alcuni tratti del suo lungo e operoso cammino che hanno fatto di mons. Trinko quella grande, sorprendente e luminosa figura che tutti noi conosciamo; e non solo noi, perché il suo riverito nome era conosciuto anche in lontane contrade.

«Zaneto», il non dimenticato cantore friulano, ha scritto: «Scrittore ed accademico — il suo nome si spande — oltre che in Friuli e Slavia — anche in remote lande». Naturalmente si riferiva al nostro Trinko, e le parole, ma ne erano molte altre, vennero pubblicate su «Vita Cattolica» in occasione del suo 70° compleanno.

Innanzitutto il Trinko è stato un instancabile e ammirevole propugnatore dell'amicizia tra i popoli, e quindi un grande amico della pace e dell'umanità. E anche ciò torna a suo grande onore.

Anche leggendo la prefazione alla sua «Grammatica della lingua slovena ad uso delle scuole medie italiane», edita nel 1930, e l'altra della «Storia della Jugoslavia», stilata nel 1940 con vena vigorosa di storico consumato e di umanista e pubblicata a cura dell'Istituto delle Edizioni Accademiche ... Uaine, si comprende subito quali alti e ammirevoli sentimenti albergavano nel cuore e nel cervello dell'uomo che noi veneriamo e che oggi, riconoscendo, ricordiamo con illimitato affetto, riverenza, immutata stima e devozione.

Si legge: «Presento ai lettori Italiani questo riassunto della storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia, convinto di fare un'opera buona. Mi danno incoraggiamento a ciò i felici rapporti d'amicizia fra l'Italia e la Jugoslavia, essendo giusto che gli amici si conoscano sotto ogni aspetto. La Jugoslavia, dove è stato sempre coltivato con amore l'italiano, conosce bene l'Italia, perchè ha sempre largamente attinto a questa antica fonte di civiltà. Per l'Italia la cosa è diversa; essa in massima nel passato non conobbe la vicina se non come una delle varie nazionalità della monarchia austro-ungarica e quindi attraverso le nozioni più o meno colorate che l'Austria stessa le forniva. L'ignoranza delle lingue slave, che le impedì di farsi un concetto degli Slavi desunto dalle loro opere, è la causa precipua per cui gli Italiani ignorano in massima la storia, la cultura e le estremamente sfavorevoli condizioni politiche della Jugoslavia, che impedirono e ritardarono il suo sviluppo. Solo dopo la costituzione della Jugoslavia in uno stato proprio essa attrae l'attenzione, ed abbiamo già parecchi studiosi italiani, che hanno cominciato lodevolmente ad occuparsi della lingua e dei letterati jugoslavi moderni, e vi sono già delle traduzioni di loro opere. Tuttavia siamo ancora lontani da un orientamento complessivo nel campo culturale di questi, spesso mal dipinti e indegnamente calunniati vicini.

Valga pertanto questo modesto tentativo a metterli in una luce migliore, e porti un piccolo contributo per approfondire sempre più le ragioni di amicizia e di mutuo apprezzamento fra le due nazioni».

A sua volta la «Grammatica della lingua slovena» è preceduta da queste note illustrative:

«Fra le nazioni slave, la slovena è quella, che si trova in contatto immediato coll'Italia, per cui fra essa e gli Italiani nascono speciali rapporti d'interesse di varia natura. E' quindi presumibile, che, come gli Sloveni giudicano utile per conto proprio di studiare la lingua italiana, così anche gli Italiani credano conveniente d'imparare la slovena. Vi si applicheranno volentieri specialmente gli studiosi, i quali sanno bene che, quando si è imparata una delle lingue slave, si possono poi con lieve fatica imparare anche le altre.

Gli Slavi, sieno essi settentrionali (Russi, Polacchi, Cecchi), sieno meridionali (Sloveni, Serbo-croati, Bulgari) hanno dinanzi a sé un avvenire, di cui nessuno dei popoli, più o meno vicini,

può disinteressarsi. Anche prescindendo da considerazioni di ordine politico ed economico e restringendo l'attenzione al solo campo della cultura, essi vi hanno accumulato ormai tanto materiale proprio, da indurre facilmente uno studioso all'apprendimento delle loro lingue per poterlo conoscere direttamente. Gli stessi Sloveni (ultimi arrivati) hanno destato già da molto tempo l'attenzione altrui. I nomi dei loro principali letterati — Prešeren, Stritar, Gregorčič, Zupančič, Cankar, ecc. — non sono più nuovi neppure per l'Italia, dove gli studi slavi hanno preso piede e vigoroso sviluppo soltanto in questi ultimi tempi.

Del resto la lingua slovena è già materia d'insegnamento in Italia, per quanto limitata a quelle poche scuole medie della periferia, che trovano conveniente d'introdurla nel proprio programma. Però le varie grammatiche di questa lingua finora pubblicate per uso degli Italiani e fatte con intendimenti pratici ed extrascolastici, sono ben lontane dal dare una nozione adeguata di essa. Di più, gli allievi delle nostre scuole medie sono abituati alle grammatiche delle lingue classiche e quindi si orienteranno più facilmente con una grammatica fatta secondo il metodo scolastico.

Questa considerazione, unita alle altre, mi ha indotto a compilare per uso degli studenti la presente grammatica, la quale se, per essere la prima di questo genere, non può avere eccessi-

ve pretese, potrà tuttavia rispondere sufficientemente al suo scopo».

Non per nulla, quindi, mons. Trinko godeva di una popolarità che travalicava ogni confine. E la sua poderosa opera ha perfino ispirato ad una praticante cattolica — Suor Miazzo insegnante nell'Istituto delle Dimesse di Udine — il motivo della sua tesi di laurea che ha conseguito a pieni voti all'Università di Padova.

E concludiamo questa nostra modesta commemorazione — che Lui ben altro e di più si meriterebbe — con i cenni biografici che seguono.

Ivan Trinko nacque a Tercimonte il 25-1-1863 e ivi morì il 26-6-1955. Fin da piccino rivelò una sorprendente intelligenza. All'età di otto anni entrò nella scuola elementare di Jelina, un villaggio sito a fondo valle a circa un'ora di cammino da casa. Incoraggiato dal parroco del paese don Valentino Domenis, frequentò a Cividale la quarta meritandosi una medaglia d'oro. Raggiunto il dodicesimo anno, decise di stare a casa a fare il pastore perchè la famiglia era priva di mezzi. Intervenne ancora il parroco del paese, e così entrò nel Seminario Arcivescovile di Udine, stante la sua vocazione religiosa.

Superò brillantemente il ginnasio e il liceo distinguendosi nelle materie filosofiche. Da solo, e quasi di nascosto, apprese anche lo sloveno letterario, sua lingua materna. Rivelò particolare bravura anche durante il corso di teologia e celebrò la sua prima messa a Tercimonte il 21-6-1886.

Ivan Trinko non tardò a farsi notare come scrittore, come poeta sloveno, come artista e anche come educatore. Come poeta venne in luce con una prima raccolta di poesie apparse nel 1886 sulla rivista «Ljubljanski zvon» (La Campana di Lubiana) e poi raccolte in volume e divulgate dalla Casa Editrice Gabršček di Gorizia. Egli, però, non solo si affinò nell'arte del verso, ma si erudì anche nella filosofia, materia che insegnò per circa sessant'anni; apprese anche ben otto lingue, tra cui il greco, il russo e il polacco e di ciascuna di esse tradusse parecchie importanti opere. Dato il suo fervido ingegno e la sua squisita sensibilità artistica, andò via via affermandosi anche nel campo della musica, della pittura e dell'architettura. Fu membro autorevole dell'Accademia di Udine e di varie istituzioni culturali.

Ivan Trinko non fu alieno dai problemi politici ma limitatamente a quelli che riguardavano la difesa dei diritti degli Sloveni del Friuli che lo elessero a loro rappresentante nel Consiglio provinciale di Udine. Canonico onorario del Capitolo Metropolitano di Udine e Cameriere Segreto del Pontefice, egli, pur di seguire le sue vocazioni artistiche e letterarie, e soprattutto per rimanere accanto al suo popolo, rinunciò ad una brillante carriera ecclesiastica. Visse quindi modestamente fra la sua gente tenace, forte e laboriosa.

PER I DIRITTI della minoranza slovena

Un appello all'unità

Come avvertito, riportiamo in questo numero, in lingua italiana, il testo dell'importante risoluzione per l'applicazione degli articoli di legge riguardanti i diritti delle minoranze, nonché l'appello all'unità di tutti i cittadini di parlata slovena, l'una e l'altro approvati all'unanimità nella recente terza Assemblea Generale della Slovenska kulturno gospodarska zveza - S.K.G.Z. (Unione Economica Culturale Slovena) tenuta a Trieste nella sede delle riunioni «Simon Gregorčič» con la presenza dei delegati di ventidue organizzazioni ed enti sloveni delle tre provincie della Regione Friuli-Venezia Giulia (Udine, Gorizia e Trieste) e di numerose autorità e personalità del mondo culturale, economico e politico locale nonché delle vicine Slovenia e Carinzia.

Ed ecco la risoluzione:

«Il consiglio generale della SKGZ, riunitosi il 14 giugno 1964 a Trieste, constatato l'affermazione del riconoscimento pubblico in linea di principio dei diritti alla minoranza slovena in Italia, nonché una certa azione politica svolta in questo senso dai partiti della maggioranza governativa nel recente passato, sottolinea la scarsità dei programmi per la realizzazione di questi diritti e — nei singoli casi — perfino qualche passo indietro nelle misure recentemente prese. Anche gli obblighi, in quanto esistono, sono da attribuire alla collaborazione del partito socialista italiano nel governo e nelle amministrazioni comunali e provinciali a Trieste.

Suscitano, però, preoccupazione alcune recenti misure a danno della comunità slovena in Italia. Essendo queste misure, nella maggioranza dei casi, dipendenti da funzionari ed impiegati, è necessaria una maggiore vigilanza da parte delle forze del rinnovamento politico della Regione.

Il consiglio generale constata con soddisfazione uno dei compiti assunto dal governo di centro-sinistra presieduto dall'on. Aldo Moro, cioè l'applicazione integrale della Costituzione, ravvisando in questo compito anche l'annuncio della applicazione dei principi nello spirito degli articoli 3

e 6 della Costituzione nei riguardi della comunità slovena.

In relazione a questo obbligo del governo, il consiglio generale della SKGZ incarica il comitato esecutivo di compiere tutti i passi necessari ed utili per il riconoscimento degli uguali diritti per la comunità slovena nelle provincie di Trieste, Gorizia e Udine, nello spirito degli articoli costituzionali e degli articoli 3 e 4 dello Statuto speciale della Regione autonoma Friuli - Venezia Giulia».

Così è stato formulato l'appello:

«Noi appartenenti alla comunità slovena in Italia conserveremo viva la nostra madrelingua nonché il senso di appartenere alla nostra nazione, con l'uso e lo sviluppo della nostra lingua, nelle nostre case ed in pubblico, con un vivo interesse per l'incremento delle scuole slovene, con la partecipazione, l'aiuto e con l'attaccamento per la vita e il lavoro nelle organizzazioni della minoranza slovena di tutte le tendenze, con la diffusione della stampa slovena e con l'assorbimento della forza dal nucleo della nazione madre alla quale apparteniamo.

Le organizzazioni della SKGZ devono continuare assiduamente la propria attività, rinnovandola nei casi di letargo ed ampliandola con nuove iniziative.

Le organizzazioni della minoranza slovena, le formazioni elettorali ed i partiti che, in conformità con i propri programmi lottano per i diritti della stessa, devono vegliare sugli avvenimenti, riguardanti la minoranza slovena, essendo presenti quando bisogna agire per questi diritti, non sfruttando mai questa lotta a fini elettorali e di partito.

Sarebbe giusta una più stretta collaborazione su tutti i campi di queste organizzazioni o parti-

ti per raggiungere successi soddisfacenti. Se però, per diverse ragioni, ciò non è possibile, indirizzino i propri sforzi almeno su questi punti:

1. Abolire le differenze nelle posizioni riguardanti i singoli problemi interessanti la minoranza slovena.
2. Rafforzare i comitati scolastici comuni a Trieste e a Gorizia.
3. Accordarsi per una comune amministrazione nelle case di cultura consegnate alla comunità ai sensi dell'accordo di Londra.
4. Unire e coordinare gli sforzi per conseguire l'applicazione degli art. 3 e 6 della Costituzione e degli art. 3 e 4 dello Statuto speciale per la Regione Friuli - Venezia Giulia».

Ob deseti obletnici smrti Ivana Trinka so predstavniki slovenskih organizacij položili vence in cvetje na grob pokojnika v Trémur. Na sliki zastopniki slovenskih organizacij, ki so včlanjene v SKGZ.

Rappresentanti delle organizzazioni slovene e manifestanti hanno deposto fiori e corone sulla tomba di Ivan Trinko. Nella foto la rappresentanza delle organizzazioni dell'Unione Economica Culturale Slovena.

AL LAVORO LA GIUNTA REGIONALE

La Giunta della Regione Friuli-Venezia Giulia a Statuto Speciale è stata composta e la responsabilità di Presidente se l'è assunta il democristiano dott. Alfredo Berzanti.

La Giunta è formata soltanto da democristiani e socialdemocratici, e precisamente così: Presidente Alfredo Berzanti di Udine (DC); Vice Presidente e Assessore all'Industria e Commercio Giuseppe Dulci di Trieste (PSDI); Assessore alle Finanze e Commercio Antonio Tripani di Gorizia (DC); Assessore all'Agricoltura Antonio Comelli di Nimis (DC); Assessore ai Lavori Pubblici Luigi Masutto di Trieste (DC); Assessore alla Pubblica Istruzione Gianni Vicario di Portogruaro (DC); Assessore all'Igiene e Sanità Ermenegildo Nardini di Pordenone - Udine (PSDI); Assessore al Lavoro e Problemi Assistenziali Bruno Giusti di Pordenone (DC); Assessore alle Comunicazioni e Trasporti Vittorino Marpillero di Tolmezzo (PSDI); Assessore supplente incaricato per la programmazione Gino Cocianni di Gorizia (DC); Assessore supplente incaricato per la urbanistica Giovanni Leschiutta di Tolmezzo (DC).

A questa Giunta noi porgiamo il fervido augurio di buon lavoro ma nel contempo sentiamo l'obbligo di farle presente:

- 1) che la nostra massima aspirazione è quella di vedere scrupolosamente rispettato l'articolo 3 dello Statuto Speciale cui è demandata la salvaguardia dei nostri diritti (e circa la scuola si chiede che le concessioni fatte a Trieste e Gorizia vengano estese alla Slavia Friulana, alla Val Canale e alla Val Resia);
- 2) che alle nostre laboriose e leali popolazioni sia assicurato pane e lavoro;
- 3) che in tutte le nostre valli venga dato finalmente inizio a quella rinascita economica che sola può garantire la sopravvivenza fisica e ideale della Comunità di parlata slovena della provincia di Udine.